

fòrum

Josep Fontana

“Durant la transició, el franquisme
va pactar la seva pròpia supervivència”

Una conversa amb Joan Tardà

Fotografia: Albert Salamé

Juny 2017

Catalunya es troba en un punt d'inflexió, de canvi. Però qualsevol moment zero necessita mirar al passat. Conèixer els antecedents és clau per entendre el present i per, d'alguna manera, projectar noves línies de futur. La història, explicada des de diferents punts de vista, descriu la forma d'entendre les dinàmiques socials, polítiques i econòmiques d'una societat. N'hem parlat amb Josep Fontana (Barcelona, 1931) el mestre de bona part de la historiografia catalana actual i exemple de com la història serveix per interpretar el present i Joan Tardà (Cornellà de Llobregat, 1953) diputat d'Esquerra Republicana al Congrés i un dels màxims exponents de la lluita per la recuperació de la memòria històrica. Ambdós reflexionen sobre com s'ha construït el nacionalisme espanyol i les dissonàncies que aquest manté amb el catalanisme polític i cultural.

Magda Gregori > Sovint s'utilitzen els termes imperialisme i nacionalisme espanyol indistintament. Què els diferencia?

Josep Fontana > Hi ha un imperialisme de fons, que ve de lluny, que és, evidentment, el que construeix aquest imperi dels Àustries i que no té res de «nacional». Abans que existeixi una nació espanyola, hi ha un imperialisme centrat en la dinastia. Fins al regnat de Ferran VII,¹ els reialistes eren «els bons» i els milicians nacionals eren considerats «els dolents». És evident que hi ha una vella tradició imperialista. La dinastia intenta aglutinar molt poder.

Joan Tardà > La història l'escriuen sempre els guanyadors. Per això, de vegades, barregem conceptes o interpretem diferent la historiografia catalana de l'espanyola. S'ha de tenir molt present que la relació entre la nació catalana i l'espanyola ha estat històricament molt desigual, ja per raons demogràfiques, que va condicionar l'esdevenidor històric.

---

¹ Ferran VII, va governar el Regne d'Espanya durant 1808 i 1814-1833.

A Catalunya hi ha un ADN pactista, que es conforma en l'època medieval. El Principat, juntament amb Gènova i altres ciutats-estat italianes, va iniciar el primer capitalisme comercial d'una forma molt diferent del que passava a Castella. Aquestes institucions catalanes —les Corts, el Consell de Cent, el Consolat de Mar...— denoten que era una societat molt moderna dins del context europeu. Una societat que, fins i tot, no tenia res a envejar a altres comunitats del nord d'Europa, on sota l'impuls del calvinisme, es van posar els coixins del capitalisme.

Josep Fontana > De fet, durant els segles el XVII i XVIII el model era Holanda. Un país on els interessos socials tenien més pes que els poders dels equips de govern. Catalunya era una societat moderna que s'orientava cap a la industrialització i que tenia els primers sindicats. En canvi, perquè apareguessin sindicats a Espanya faltaven dècades! Però amb quin drama es trobaren? Doncs que el govern espanyol no ho entenia, considerava que tothom seria més feliç en una societat agrària, tranquil·la i amb menys exigències. És molt fòtut veure com els equips de govern catalans

Fontana > Els que des de l'Estat interpreten el que està passant a Catalunya com una manipulació d'un petit segment de poder, demostren una gran ignorància

mai pinten res i pateixen moltes dificultats per desenvolupar-se.

Magda Gregori > És una estructura sempre molt piramidal. Hi ha una relació metròpoli/colònia?

Josep Fontana > No solament volen controlar, volen assimilar. No acaben mai d'entendre ni d'acceptar que a Catalunya la gent vol conservar una llengua o una cultura. Per això, ja els liberals de principis del segle XIX defensaven que calia l'absorció de Catalunya per part de Castella. Oblidem amb massa freqüència, i aquest és un pecat normalment de les forces polítiques d'esquerra, que el pensament de la gent no està format solament pel raonament, sinó en gran mesura per sentiments, per prejudicis, per coses que els han estat induïdes per l'educació... Tu agafes un ciutadà espanyol normal, que no sigui una persona excessivament cultivada, i té assimilada la pàtria espanyola. Vull dir que aquesta mena de rentat de cervell comú ha penetrat molt profundament i és el que permet algunes bestieses.

Joan Tardà > El concepte és assimilació. De fet, els primers assimilats

van ser els castellans. Castella no va arribar a ser nació, entre altres coses, perquè es va produir una assimilació per part de la superestructura. No va acabar tenint una consciència nacional castellana quan, objectivament, es produïen les condicions per poder-la assolir.

Magda Gregori > En canvi, què caracteritza el catalanisme?

Josep Fontana > El catalanisme són dues coses. Per una banda, el sentit de les classes populars que podríem resumir amb lemes com «som i serem». Un sentit de poble. De l'altra, una utilització política, no sempre sincera, d'obtenir vots. Quan es parla de nacionalisme espanyol no només ens referim al sentiment de les elits privilegiades, sinó que penetra profundament en les capes populars. Què vull dir? Doncs que la burgesia catalana no és pitjor que la de Granada. El PNB, durant molt de temps, ha fet una cosa semblant: ha estat nacionalista portes endins i ha projectat una altra imatge de cara en fora. I la burgesia catalana també ha jugat aquest joc.

Joan Tardà > La catalanofòbia no deixa de ser un producte de sedi-

mentació històrica i secular. S'ha anat conformant un imaginari. És a dir, en una societat catòlica és molt important, per mantenir l'hegemonia ideològica per part de les classes dominants, conformar uns imaginaris maniqueïstes, de bons i dolents. I aquí apareix la imatge dels catalans com aquells que juguen amb molts diners.

Magda Gregori > Però el catalanisme polític també el construeixen les classes populars.

Josep Fontana > Però això no ho admeten mai. Els que des de l'Estat interpreten el que està passant a Catalunya com una manipulació d'un petit segment de poder, demostren una gran ignorància. I es nota en persones acadèmicament ben preparades, i en àmbits concrets de l'administració que, quan parles d'història l'arquetipus o el prejudici acadèmic enterra la ciència social. Un exemple és Felipe González. Va demostrar que ell mai toleraria un concert econòmic per a Catalunya perquè afirmava que només afavoriria la classe burgesa. Però s'equivoca molt pensant que la burgesia catalana és l'enemiga d'Espanya, això respon a un estereotip.

Tardà > S'ha de tenir molt present que la relació entre la nació catalana i l'espanyola ha estat històricament molt desigual

Joan Tardà > L'oligarquia és La Caixa, el Banc Sabadell, Foment del Treball. Sempre dic, mig en conya, que si La Caixa hagués volgut que fóssim independents potser ja ho seríem. Però què ha passat? Que La Caixa ha optat per ser el primer banc espanyol. Però he de reconèixer que, de vegades, la història agafa gran velocitat. Recordo Carod i Puigcercós, quan parlaven i definien l'estratègia del partit, i sempre deien: «amb el 14% d'independentistes, això de la independència no està a la cantonada». Hi havia l'hegemonia socialista i de Pujol i, per tant, semblava que allò eren aigües emplantanades que durarien anys i panys. Però la història, potser per la crisi econòmica o la sentència del Tribunal Constitucional, va agafar un altre ritme.

Josep Fontana > Jo sostinc que la gent que cridaven independència el setembre del 2012, no solament estaven en contra del Tribunal Constitucional sinó també de la situació política. Cridaven en contra dels governs de Madrid i de la Generalitat. No ens oblidem que Convergència es fa independentista quan, com a partit, comença a fer aigües. Després de la manifestació de l'Onze de Setembre de 2012, Mas decideix convocar unes eleccions i perd el 8% dels vots. Això demostra que la gent estava indignada i que la sentència del Tribunal Constitucional del 2010 va ser una autèntica bestiesa.

Magda Gregori > La Transició va ser, realment, un punt d'inflexió i canvi pel que fa a aquesta mentalitat nacionalista de l'Estat espanyol? Què s'hauria d'haver fet diferent?

Josep Fontana > Les forces d'esquerra van pensar que podien fer una ruptura però, de seguida, van descobrir

Tardà > Que la democràcia no pugui enterrar els paradisos fiscals és la imatge del fracàs

que no tenien prou força. Aleshores, es van avenir a negociar i pactar. I a Catalunya van caure en la il·lusió que allò era un començament. Que ens entenien i que ens concedien llibertats democràtiques. Es va pensar que era, efectivament, un camí obert. Però no era veritat. El 23F es va produir perquè els militars no acceptaven com s'estaven desenvolupant les coses, també pel que fa a les autonomies. I quan es liquida la qüestió del 23F, hi ha el pacte entre González i Alianza Popular i decideixen que el desenvolupament autòmic tindrà uns límits molt estrictes. Aquest és un element determinant.

Joan Tardà > La prova d'això és l'Assemblea de Catalunya —on es cridava «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia» com a pas previ per assolir l'exercici del dret a l'autodeterminació. L'oligarquia catalana i espanyola es troben el 2017 amb una reivindicació inesperada? No, ja es formulava en una instància que aplegava totes les forces antifranquistes —que hi havia des dels carlins catalans fins als maoistes. Repeteixo, el dret d'autodeterminació ja estava contingut en l'Assemblea de Catalunya.

Magda Gregori > La recuperació de la memòria històrica és una assignatura pendent. Per què, des de l'Estat espanyol, mai s'ha volgut afrontar aquest problema?

Josep Fontana > Cal que ens fixem en qui negocia i com ho fa durant la Transició. La Transició manté tot l'aparell militar intacte i aquest pesava molt. Alhora, tenia un paper polític importantíssim. També es manté el sistema judicial. És a dir, la Transició es va fer salvant l'aparell. Si el franquisme hagués estat vençut, tot això hagués estat liquidat i s'hagués creat una estructura nova. Però en realitat, durant la Transició, el franquisme va pactar la seva pròpia supervivència.

Joan Tardà > Recordo la dialèctica d'aquells anys i es parlava de «reforma o ruptura». El Carrillo sempre deia «transició amb elements de ruptura». S'ho feia venir bé per dir: «elements de ruptura», sí. L'únic fet rupturista va ser la tornada de Tarradellas i la Generalitat republicana, perquè es va fer abans de l'aprovació de la Constitució. De fet, no va haver-hi cap altra cosa. I la llei d'Amnistia del 15 d'octubre del 1977 és preconstitucional. És un text sur-

realista, perquè són les víctimes qui perdonen els botxins. A mi el que em sembla lamentable és que després, als anys 1990, és a dir, quan el Regne d'Espanya ja era dins la UE i ja no hi havia cap perill de fer un pas enrere, no es realitzés tot allò que s'hagués hagut de fer durant la Transició.

Magda Gregori > En altres països s'ha pogut fer net i passar comptes amb el passat. L'espanyol és un cas excepcional?

Joan Tardà > Que les víctimes hagin hagut d'anar a raure a la justícia argentina, perquè l'Estat espanyol ha estat incapaç, és molt simptomàtic. Espanya va actuar judicialment contra Pinochet i torturadors argentins. Ara ja no podria fer-ho. Fixa't quina contradicció: des d'Espanya es podia perseguir botxins de fora, però no els botxins propis! Últimament, s'han produït dues contrareformes del concepte de justícia universal, la primera per part de Zapatero i la segona pel PP.

Josep Fontana > Es podia jutjar a Pinochet però no a Rodolfo Martín Villa. I hem hagut d'esperar fins al 2017 perquè li retirin la Medalla d'Or de Barcelona.

Fontana > Convergència es fa independentista quan, com a partit, comença a fer aigües

Magda Gregori > Aquesta mentalitat imperialista es manté també en els cercles econòmics?

Josep Fontana > Ens oblidem amb massa freqüència de la situació social real en què ens trobem. Un procés de desigualtat creixent que, evidentment, afavoreix les forces econòmiques dominants. Però aquests tenen una legislació que els permet pagar salaris baixos i espolsar-se tots els deures socials. I hi ha unes classes econòmiques dominants, espanyoles i catalanes, que tenen les mateixes arrels.

Magda Gregori > Des del punt de vista espanyol, la idea d'estat unitari és indestructible?

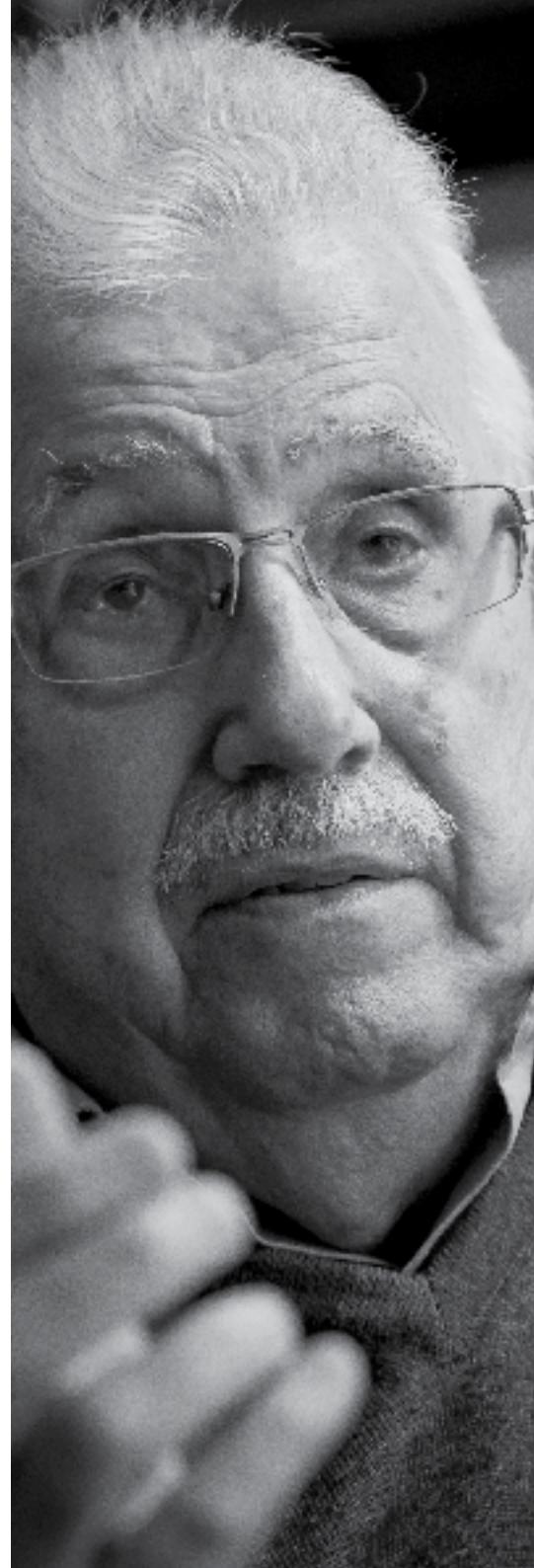
Joan Tardà > Des de Madrid ens retreuen que els catalans no ens impliquem en la regeneració, transformació, reconversió d'Espanya però això demostra molta ignorància. Els primers presidents de la república, el mateix Prim, després Macià, el Pujolisme, nosaltres votant a favor de la investidura de Zapatero... pensàvem que tot això ens podia ajudar a assolir un estat federal per després aconseguir la república

catalana però, evidentment, això és impossible a Espanya. Vaig treballar molt per aprovar la llei de la dependència, que envaïa competències. I recordo que, quan vaig sortir al faristol, vaig dir: és veritat, envaïx competències però ja no ve d'una! Ja no ve d'una! Perquè si la piràmide d'edat és cada vegada menys piramidal i més cilíndrica, hem de conquerir aquest dret.

Josep Fontana > Els que perceben la major part dels beneficis econòmics haurien de pagar una contribució adequada. I avui això no es produeix. I no veig que les estructures productives actuals ens ho permetin.

Joan Tardà > L'exemple paradigmàtic és la incapacitat dels sistemes democràtics, aplegats en organismes supraestatals, de combatre els paradisos fiscals. Que la democràcia no pugui, parlo en termes conceptuals globals, enterrar els paradisos fiscals és la imatge del fracàs.

Josep Fontana > Durant aquestes darreres dècades, des dels anys 1970, el poder econòmic ha conquistat el polític amb molta mesura.

Fontana > Durant aquestes darreres dècades, des dels anys 1970, el poder econòmic ha conquistat el polític

Joan Tardà > En el moment en què Espanya rebia més recursos d'Europa, naixia una nova oligarquia producte de la privatització dels monopolis —que ja venien del franquisme—, quan les classes populars començaven a assolir uns nivells de renda i de consum una mica homologables amb Europa... és quan més es deslocalitza la indústria de l'Estat espanyol i com més es fonamenta una economia sense base productiva. La prova és que la immensa majoria de grans grups que conformen l'oligarquia són empreses sense producció al darrere. I una altra cosa preocupant és que, en els propers anys, el centre de gravetat es traslladi de l'Atlàntic al Pacífic. Per tot allò que representen els estats emergents, no només Xina sinó també Índia i tot el sud-est asiàtic. Nosaltres encara funcionem amb les seqüeles del que va ser l'hegemonia del món democràtic nascut després de la desfeta del 1945, però la Xina va entrar fa deu o quinze anys a l'OMC i se salta les regles quan i com vol.

Josep Fontana > Però no ens equivoquem. A Espanya tenim, bàsicament, un altre problema: un immobilisme polític que esfereïx. Per què no

tenim una extrema dreta? Perquè no ens fa falta! Aquí segueix governant el PP i el que li preocupa a la gent és si cobrarà les pensions o les subvencions. Per tant, no volen que res posi en risc aquesta comoditat. I aquest immobilisme és molt fotut perquè no veig com es mourà.

Cal lluitar, contínuament i sense aturar-se, contra els abusos de la dependència política. Vivim una situació de dependència ridícula i nefasta. Que el Tribunal Constitucional et pugui dir que no tens dret a fer determinades coses és una situació vergonyosa. Un fet que, uns i altres, hem deixat que es vagi produint. Necessitem guanyar espais d'autogestió. Ningú discuteix inversions nefastes però tampoc controla el mal govern al qual estem sotmesos. Per tant, hem de guanyar, sí o sí, espais d'autogovern. Sí, a més, al final aconseguim un autogovern total, serem molt feliços.

Joan Tardà > Històricament, el catalanisme sempre ha estat associat a canvi, tant de dretes com d'esquerres. És a dir, transformació i modernitat. I el més important és això. Quan associem el catalanisme

Tardà > El catalanisme sempre ha estat associat a canvi, tant de dretes com d'esquerres. Quan associem el catalanisme amb modernitat i la democràcia, esdevé una eina útil

amb modernitat i democràcia esdevé una eina útil, en una societat més líquida i heterogènia. Per això, parlem de participació directa, funcional o d'apoderament ciutadà. És cert i objectiu que hi ha una voluntat majoritària a Catalunya que vol decidir el seu futur. I resulta que a les societats democràtiques, del segle XXI, no es pot retenir per la força les persones. Per tant, crec que a Catalunya ja estem iniciant la fase postnacional. El tema identitari serà secundari. Finalment, la Catalunya independent serà una consciència col·lectiva de pertànyer a una comunitat.

Josep Fontana > Sí, però no ens podem oblidar de l'etapa franquista. Tenim una població immigrant que també ha d'adaptar-se al canvi. Hem de tenir molt clar que l'opció que presentem per anar endavant va acompanyada d'un gran projecte social.

Joan Tardà > Però m'has de reconèixer una cosa. Entre un andalus que havia vingut al Baix Llobregat als anys 1960 i un treballador de la Siemens catalanoparlant, podien coincidir en la posició de treballadors, en l'antifranquisme.... Tenien moltes

coses en comú. Ara això és més difícil amb una persona del Pakistan. Per això la cultura comuna pública ha de ser dels drets de ciutadania.

Magda Gregori > Però com conservar els valors del catalanisme polític?

Joan Tardà > Al segle XIX, de sardanes se'n ballaven només a dues comarques de Catalunya. És a dir, no és veritat que a Catalunya sempre s'ha ballat sardanes. I no passa res. Necessitem una cultura nacional de peatge, entenent peatge com el treball, l'esforç i l'escarrassament.

Josep Fontana > No podem confondre identitat amb exclusió. La societat catalana sempre ha tingut la capacitat de rebre, d'absorbir, d'identificar en el passat. I ho ha de seguir conservant. Evidentment, hi ha coses que les podem conservar perfectament. I ho hem de fer. La nostra cultura no s'expressa, únicament, a través de la llengua. Per exemple, la tradició mostra com la nostra societat té una característica que no veiem en la castellana: la sociabilitat. Aquest país, que va perdre les institucions el 1714, va ser capaç

de crear contínuament una xarxa d'associacions, de societats, d'ateneus, de clubs... que ens han permès mantenir la gent ben unida.

Josep Fontana > No vull una societat com la vella en què uns dirigents polítics de dalt prediquen la bona doctrina. Vull la societat d'uns dirigents que escoltin els interessos de la gent. No m'he sentit mai més feliç, més representat, més unit a la gent com quan he sortit en una manifestació —que no sigui partidista sinó promoguda pels ciutadans. Vull una política que escolti la gent no que l'adoctrini. ■